

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

14

*Vytautas Jogėla.
Vilniaus Romos katalikų
dvasinė akademija
1833 – 1842 metais:
organizacija ir veikla*

1997

LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS

Skiriu Mamai

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

14

*Vytautas Jogėla.
Vilniaus Romos katalikų
dvasinė akademija
1833–1842 metais:
organizacija ir veikla*

VILNIUS

Eugrimas

1997

UDK 947.45

Li-191

REDAKCINĖ KOLEGIJA:

Antanas Kulakauskas
Česlovas Laurinavičius
Raimundas Lopata
Egidijus Motieka (vyriausiasis redaktorius)
Vladas Sirutavičius
Darius Staliūnas
Giedrius Subačius
Antanas Tyla

*Autorius dėkoja Lietuvos Respublikos
švietimo ir mokslo ministerijai,
Lietuvių katalikų mokslo akademijai,
Lietuvos istorijos institutui,
prelato Juozo Prunskio fondui,
prisidėjusiems prie knygos išleidimo*

© Vytautas Jogėla, 1997

© Lietuvos istorijos institutas, 1997

© Lietuvių Atgimimo istorijos studijos, 1997

ISSN 1392-0391

ISBN 9986-752-23-X

TURINYS

PRATARMĖ	8
ĮVADAS	10
Istoriografija	11
Šaltiniai	13
Atsiminimai	14
Archyvai	15
RUSIJOS VALDŽIA IR KATALIKAI XVIII AMŽIAUS PABAIGOJE -- XIX AMŽIAUS PRADŽIOJE	17
Rusijos aristokratija ir katalikybė	17
Valdžios siekiai	19
Katalikų Bažnyčios valdymas	21
Katalikų apibūdinimas	24
AKADEMIJOS ĮSTEIGIMAS	26
Universiteto uždarymas	26
Akademijos pradžia	33
Dėstytojų parinkimas ir mokslo disciplinos	43
Mokslo vardų ir laipsnių suteikimas	53
Patalpos	54
Pirmieji mokslo metai	57
AKADEMIJOS PERSONALO KAITA	61
Rektoriai	62
Profesoriai	66
Adjunktai	69
Kalbų dėstytojai	74
Inspektoriai ir jų padėjėjai	76
Dvasios tėvai, arba kapelionai	78

AKADEMIJOS ALUMNAI IR JŲ STUDIJOS	80
Įstojimas	81
Akademijos klierikų gyvenimo sąlygos	84
Studijos	91
Klierikų kilmė	93
Tautinis klausimas	96
MOKYMAS IR MOKSLAS	100
Mokymas ir jo programos	100
Šventojo Rašto katedra	102
Dogminė, moralinė ir pastoralinė teologija	105
Bažnyčios istorija ir kanonų teisė	106
Homiletika	109
Logika ir moralės filosofija	110
Lenkų literatūros istorija	111
Visuotinė ir Rusijos istorija	112
Rusų literatūra ir kalba	115
Lotynų literatūra ir graikų kalba	116
Hebrajų kalba	117
Prancūzų kalba	117
Vokiečių kalba	118
MOKSLINIAI DARBAI	119
Dėstytojų moksliniai darbai	121
Vadovėlių rengimas	123
Pamokslų rinkinių rengimas	124
Straipsniai	125
Mokslo laipsnių suteikimas	126
Daktaro laipsnio suteikimas	129
AKADEMIJOS REFORMOS	134
Akademija ir seminarijų reformos	134
Akademijos iškėlimas į Peterburgą	140
Sudie, Tėvyne	144

IŠVADOS	148
PRIEDAI	150
Akademijos klierikų sąrašas	150
Akademijos personalo sąrašas	176
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	180
Naudoti archyvų ir bibliotekų rankraščių fondai	180
Skelbti šaltiniai	182
Literatūros sąrašas	183
TRUMPINIAI	190
SUMMARY	191
STRESZCZENIE	205
ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ	219
VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ	230

1840 m. vidaus reikalų ministras Aleksandras Stroganovas pasiuntė ministerijos valdininką Andrejų Želtouchovą vizituoti Vakarų krašto Romos katalikų mokymo įstaigų. Vilniuje jis išbuvo visą mėnesį ir ypač domėjosi Akademija. Rusai šioje mokykloje visada ieškojo paslapčių ir stengėsi perprasti jos dvasią. Vidaus reikalų ministerijos valdininkui ne vien tvarka rūpėjo – jis patikrino netgi klierikų užrašus. Nors A. Želtouchovas ir pajuto, kad naujoji Akademijos vadovybė stengėsi viską nuslėpti nuo jo žvilgsnio, tačiau buvo priverstas konstatuoti, jog ji siekia palaikyti Akademijoje griežtą drausmę²⁹. A. Želtouchovui itin patiko, kad klierikai tik ypatingais atvejais išleidžiami važiuoti pas tėvus, o tėvai, atvažiavę į Akademiją aplankyti savo sūnų, gali susitikti su jais tik pasimatymams skirtame kambaryje. Pasak ministerijos valdininko pateiktos ataskaitos, tai buvo vienintelė Akademijos teigiamybė.

Studijos. Iki 1839 m. mokslas trukdavo trejus metus, vėliau Rusijos valdžia mokslą pailgino dar vienais metais. Už mokymą ir mokslo organizavimą tiesiogiai atsakingas buvo rektorius, tačiau dažniausiai visus klausimus svarstydavo valdyba.

Teologijos mokslai buvo dėstomi lotynų kalba, nors pirmakursiai ją sunkiai suprasdavo, nes ne visose seminarijose gerai išmokdavo. Antroji oficiali dėstomoji kalba buvo rusų. Ja buvo dėstoma visuotinė ir Rusijos istorija, rusų literatūra ir kalba. Trečioji kalba – lenkų. Ja auklėtiniai klausydavo lenkų literatūros istorijos ir homiletikos kursų. Be to, statusas leido mokytis sakyti pamokslus vietinėmis kalbomis arba tarmėmis. Be jokios abejonės, vyraujanti tarpusavio bendravimo kalba buvo lenkų. Užrašus klierikai dažniausiai rašydavo lenkų, o rašinius ir darbus mokslo laipsniui gauti – lotynų ir rusų kalbomis. Valdžia stengėsi lenkų kalbą išstumti iš Akademijos, tačiau tokios pastangos taip ir liko bevaisės.

Paskaitos, kaip ir Austrijos seminarijose, trukdavo vieną valandą. Valstybės išlaikomiems klierikams jos buvo privalomos, laisvieji klausytojai rektoriaus leidimu galėdavo pasirinkti, kokias paskaitas klausyti. Paskaitų lankymo kontrolė nebuvo griežta, nes inspektoriaus užrašuose mirgėdavo įrašai apie praleistas paskaitas. Paskaitos prasidėdavo 8 valandą ryto, iki pietų klierikai išklausydavo keturias jų. Pietų pertrauka trukdavo dvi valandas. Popietinės paskaitos prasidėdavo 14 valandą ir tęsdavosi iki 18 valandos. Užsiėmimai

²⁹ Vidaus reikalų ministro 1840 m. ataskaita, RVIA, f. 821, ap. 11, b. 15, l. 37.

vykdavo ištisą savaitę, išskyrus sekmadienius. Paskaitos būdavo ne visas dienas – dažniausiai vieną arba du pusdienius per savaitę alumnai turėdavo laisvus.

Pirmakursiai klausydavo tokių paskaitų: biblinės archeologijos, Bažnyčios istorijos, kanonų teisės, visuotinės ir Rusijos istorijos, lotynų literatūros, graikų, rusų, hebrajų, prancūzų ir vokiečių kalbų. Antrakursiams buvo dėstomas Šventasis Raštas, hermeneutika, dogminė teologija, Bažnyčios istorija, kanonų teisė, lotynų literatūra, graikų, hebrajų, prancūzų, vokiečių ir rusų kalbos, trečiakursiams – Šventasis Raštas ir hermeneutika, dogminė teologija, moralinė ir pastoralinė teologija, logika, homiletika ir lenkų literatūra, ketvirtakursiams – Šventasis Raštas ir hermeneutika, moralinė ir pastoralinė teologija, moralės filosofija, homiletika ir lenkų literatūra. Choralinis, arba grigališkasis, giedojimas ir bažnytinės apeigos buvo dėstomos visiems klierikams kartu.

Panašių dalykų buvo mokoma ir Varšuvos Romos katalikų dvasinėje akademijoje, bet čia veikė daugiau katedrų – net vienuolika³⁰. Europos universitetų teologijos fakultetuose nebuvo dėstomos kalbos ir pasaulietinė istorija.

Labiausiai klierikų lankomos ir mėgstamos buvo L. Borovskio paskaitos. 1837 m. Akademijos auklėtiniai užsakė dailininkui Karoliui Ripinskiui (Rypiński) nupiešti L. Borovskio portretą. Atspaudą padarė Antano Kliukovskio (Klukowski) litografija, po portretu užrašė: “Nuo dėkingų mokinių 1837 m.”³¹

Kiekvieno kurso klierikai privalėjo du kartus per metus laikyti egzaminus. Po pirmo pusmečio, arba semestro, tokie egzaminai vadinti asmeniniais. Mokslo metų pabaigoje vykdavo vadinamieji viešieji egzaminai. Į juos Akademijos valdyba, be vyskupo ir dėstytojų, kviesdavo svarbius asmenis, pasižymėjusius moksle. Egzaminą vertindavo tik profesoriai, valdyba pagal pažymius suskirstydavo klierikus į tris skyrius ir sudarydavo jų sąrašą. Į pirmąjį skyrių patekdavo geriausieji, antrajame atsidurdavo tie alumnai, kurie gaudavo gerus įvertinimus, trečiajame – patenkinamus. Šį sąrašą valdyba siųsdavo Kolegijai ir vidaus reikalų ministrui. 1836 m. asmeninius ir viešuosius

³⁰ A. Pleszczyński, *Dzieje Akademii duchownej rzymsko-katolickiej Warszawskiej*, Warszawa, 1907, s. 19 - 20.

³¹ D. Chodźko, “Wspomnienie o Leonie Borowskiem”, *Athenaeum*, Wilno, 1847, t. 1, s. 126.

egzaminus labai gerai išlaikė tik penki klierikai – Adolfas Bagenskis, Aleksandras Važinskis, Juozapas Vilbikas (Wilbik), Juozapas Ježevskis ir Jonas Ostapovičius (Ostapowicz); aštuoniolika juos išlaikė gerai ir tik Semionas Strumila (Strumillo) iš Minsko vyskupijos buvo priskirtas prie vidutinių³². Aukščiausius įvertinimus paprastai gaudavo vyresniųjų kursų klierikai. Statutas klieriko pašalinimo už prastą mokymąsi nenumatė. Tais pačiais metais Vilniaus seminarijoje tik dviejų auklėtinių žinios buvo įvertintos labai gerai, 34 – gerai ir 7 – vidutiniškai³³.

Baigdami Akademią, valdybos nutarimu alumnai už gerą mokymąsi ir pavyzdinę elgesį būdavo apdovanojami įvairiomis knygomis, garbės raštais, padėkomis. Kiekvienų mokslo metų pabaigoje vykdavo iškilmingi posėdžiai, kuriuose dalyvaudavo vyskupas ir Akademijos profesoriai. Apdovanoti klierikus knygomis liepė J. K. Gintila, nes Akademijos bibliotekoje buvo daug dubletų. 1838 m. P. Skargos knyga „Šventųjų gyvenimai“ buvo apdovanoti A. Bujka, Aleksandras Vrublevskis (Wróblewski) ir Tadas Juzumas (Juzumowicz)³⁴. Tai skatino alumnus geriau mokytis ir elgtis. 1840-1841 mokslo metų pabaigoje valdyba nutarė apdovanoti knygomis Leopoldą Pogoželskį (Pogorzelski), Otoną Praniauskį (Proniewski), Ignotą Žabą (Żaba), Vincentą Ulonavičių (Ulanowicz) ir Jokūbą Šileiką (Szylejko), garbės raštais – Andrių Mikuličių (Mikulicz) ir Pranciškų Markovskį (Markowski), pareikšti padėką Petriui Viršilai (Wirszyllo), Juozapui Lenčevskiui (Lenczewski), Benediktui Novickiui (Nowicki), Erazmui Osolinskiui (Ossoliński), Martynui Ludkevičiui (Łudkiewicz), Jonui Hepkei (Hephe). Kartais per iškilmingus posėdžius valdyba pareiškėdavo ir išpėjimus už prastą mokymąsi ir elgesį. Antai 1841 m. buvo išpėti „didžiausi tinginiai“ Gabrielis Onoška (Onoszko) ir Kanutas Saurinavičius (Sawrynowicz)³⁵. Metinėse ataskaitose, kurias valdyba siųsdavo į Peterburgą, beveik visada būdavo pažymėta, kad klierikai gerai mokosi, daugumos egzaminų įvertinimai būdavo geri.

Klierikų kilmė. Akademijoje mokėsi klierikai, kilę iš visų šešių vyskupijų: Vilniaus, Žemaičių, Mogiliovo, Minsko, Lucko, Podolės

³² Auklėtinių 1836 m. sąrašas, RVIA, f. 822, ap. 1, b. 6616, l. 109.

³³ Ibidem, l. 110.

³⁴ Valdybos 1838 m. liepos 9 d. posėdžio protokolas, PCVIA, f. 46, ap. 1, b. 406, l. 50.

³⁵ Valdybos 1841 m. birželio 28 d. posėdžio protokolas, ibidem, ap. 4, b. 8, l. 75.